

MĀSZINĪBU STUDENTU KARJERAS IZVĒLES IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

Factors Influencing Career Choice among Nursing Students

Jeļena Kužņecova

Vija Šverina

Riga Medical College of the University of Latvia

Abstract. *Choosing a career is a complex and multi-factorial decision-making process that is based on several personal, situational and organizational factors. The purpose of this study is a literature review to determine factors influencing career choice among nursing students. The literature review displays that nursing students make their career decisions from a combination of personal interests in health care and their desire to help others. From the beginning of the studies students may have strong career preferences. Before they graduate and eventually decide about the future workplace, their career choices undergo several transitions. Career choices are influenced both by the students inclination before starting medical school as well as any exposure during training in medical school. Experiences in chosen specialties during training as well as the social environment of the medical school, the teaching programme and clinical staff role models can influence career preferences.*

Keywords: *career choice, career perceptions, clinical placement, influencing factors, nursing.*

Ievads

Introduction

Veselības aprūpes cilvēkresursu jomā patlaban vērojams medicīnas personāla trūkums, kas īpaši lielā apmērā ir tieši mūsu nodrošinājumā. Pēc Latvijas Māsu asociācijas datiem ik gadu aptuveni 250 personas iegūst māsas kvalifikāciju, bet tikai aptuveni 60 uzsāk darbu slimnīcās.

Profesijas izvēle ir komplekss daudzfaktoru lēmumu pieņemšanas process, kas balstās uz dažādiem personīgiem, situatīviem un organizatoriskiem faktoriem (Briggs, 2006). Literatūras apskats parāda, ka studenti pieņem lēmumu par labu māsas karjerai, apvienojot, galvenokārt, personiskās intereses veselības aprūpē un viņu vēlmi palīdzēt citiem. Šī izvēle saistās arī ar virkni citu faktoru konkrētās profesijas izvēlē. Turpmāko karjeru ietekmē gan studentu nodomi pirms iestāšanās izglītības iestādē, gan arī pats studiju process. Pieredze izvēlētajā specialitātē mācību laikā, kā arī izglītības iestādes sociālā vide, studiju kursu

organizācija un klīnisko darbinieku lomu modeļi var ietekmēt turpmākās karjeras izvēli atbilstoši iegūtajam diplomam.

Ne vienmēr sākotnējie priekšstati par profesiju realizējas. Studiju procesa laikā studentu nodomi, saistībā ar turpmāko karjeru, var mainīties. Liela nozīme ir klīniskajai videi, kurā studenti iziet mācību prakses. Priekšstats par profesiju veidojas, galvenokārt, prakses laikā, kad students saskaras ar reālo darba vidi un pienākumiem un notiek studentu socializācija.

Klīniskajai mācību videi ir nozīmīga ietekme uz topošo māsu karjeras izvēli, tomēr ir dažādi citi faktori, kuri ietekmē studentu turpmākās profesijas izvēli un attīstību. Identificējot profesijas izvēles ietekmējošos faktoros un strādājot pie atsevišķu faktoru uzlabošanas, ir iespējams panākt lielāku jauno māsu ienākšanu un palikšanu veselības aprūpes nozarē.

Darba mērķis. Zinātniskās literatūras pārskats par karjeras izvēles ietekmējošajiem faktoriem māszinību studentu vidū.

Māsas karjeru ietekmējošie faktori *Factors affecting nurse's career*

Turpmākās karjeras attīstību ietekmē gan studentu nodomi pirms iestāšanās izglītības iestādē, gan arī pats studiju process. Karjeru ietekmējošos faktoros var iedalīt divās grupās – faktori, kuri ietekmē māsas profesijas izvēli un faktori, kuri ietekmē māsas turpmākās karjeras attīstību.

Profesijas izvēli ietekmējošie faktori. Māsas profesijas izvēles process saistās ar periodu pirms lēmuma pieņemšanas par labu kādai no veselības aprūpes izglītības iestādēm un dokumentu iesniegšanu tajā. Šeit tiek apjausti un analizēti dažādi faktori, kuri saistās ar māsas profesijas izvēles plusiem un mīnusiem.

Pētījumi liecina, ka veselības aprūpes studenti savus karjeras lēmumus pieņem balstoties uz personiskās intereses faktoriem un viņu vēlmi palīdzēt citiem (Hayes & Shakya, 2013; Tanalp et al., 2012). Vairāki pētījumi liecina, ka altruisms, vēlme rūpēties un palīdzēt citiem tiek atzīts par spēcīgu ietekmējošo faktoru studentiem, kuri izvēlas māsas profesiju (Halperin & Mashlach-Eizenberg, 2013; Wu et al., 2015; Keshishian, 2010; Gallagher et al., 2008).

Iepriekšēja pieredze veselības aprūpē ir minama kā vēl viens ietekmējošais faktors māsas profesijas izvēlē, piemēram, ja ģimenē ir kāds radnieks, kurš strādā veselības aprūpē, kā arī vēlme rūpēties par citiem (Larsen et al., 2003; Price, 2009), saskarsme ar slimību personīgi vai aprūpējot ģimenes locekli, esot veselības aprūpes iestādē un novērojot profesionāļu darbu var attīstīt turpmāko veselības aprūpes speciālista karjeru (Yeager & Cheever, 2007; Drenkard et al., 2002). Šī pieredze var ietekmēt veselības aprūpes karjeras izvēli gan pozitīvi, gan negatīvi.

Akadēmiskie rezultātīvie rādītāji ir kā ietekmējošais faktors mūsu profesijas izvēlei. Iesniedzot dokumentus augstākās izglītības iestādē tiek ņemti vērā rezultāti, ar kādiem pabeigta vidusskola. Ir studenti, kuru vērtējumi neļauj apgūt ārsta, zobārsta vai farmaceita profesiju, kur ir jābūt augstiem iestāšanās rezultātiem, tomēr vēlme saistīt savu karjeru ar veselības aprūpi ir liela. Lai iestātos māszinību programmā, nav nepieciešami tik augsti vērtējumi, tāpēc bieži vien tiek izvēlēta šī studiju programma kā alternatīva (Liaw et al., 2016).

Darba perspektīvas tiek uzskatītas par praktisko mūsu karjeras aspektu, kas varētu ietekmēt karjeras izvēli. Tas ietver vēlmi pēc darba iespējām, darba stabilitātes un labiem ienākumiem. Māsas profesija bieži vien tiek vērtēta kā viegli pieejama darba tirgū un raksturojas ar darba stabilitāti (Tanalp et al., 2012; Dal, 2009), jo vienmēr būs slimi cilvēki, kuriem ir nepieciešama aprūpe. Tomēr māsas profesiju bieži uztver kā slikti apmaksātu darbu (Rezaei-Adaryani et al., 2012).

Praktiski faktori, kas raksturo māsas darba apstākļus, piemēram, autonomija lēmumu pieņemšanā un darba intensitāte ir saistīti ar turpmākās karjeras izvēli. Šeit iezīmējas arī tādas īpašības kā pārāk smags darbs (Brodie et al., 2004) un “netīrs” darbs (Norman, 2015; Hadley et al., 2007), kas attur studentus turpināt darbu māsas profesijā.

Faktori, kas saistās ar sociālo ietekmi – sociālais statuss un profesijas prestižs, atalgojums, sabiedrības pieņemtie stereotipi par sievišķīgu profesiju, kas traucē vīriešu kārtas pārstāvjiem veiksmīgi integrēties darba tirgū un citi nozīmīgi faktori, kas būtiski ietekmē studentu karjeras attīstības lēmuma pieņemšanas procesu (Liaw et al., 2016). Bieži vien vecāki savām atvasēm uztver šo profesiju kā nepievilcīgu. Kāds Lielbritānijā veikts pētījums atklāj, ka studenti atzīst māsas profesiju kā zemas kvalifikācijas „netīru” darbu (Norman, 2015) un šī profesija asociējas ar zemu atalgojumu (Whitehead et al., 2007). Citā pētījumā, kurš tika veikts Kuveitā, autori Al-Kandari & Lew (2005) atklāja, ka Kuveitas skolēni uztver mūsu profesiju kā fiziski nogurdinošu.

Māsas karjeras attīstības ietekmējošie faktori. Pieredze izvēlētajā specialitātē mācību laikā, kā arī izglītības iestādes sociālā vide, studiju kursu organizācija un klīnisko pedagogu lomu modeļi var ietekmēt turpmākās karjeras izvēli atbilstoši iegūtajam diplomam. Kā nozīmīgs mūsu karjeras izvēles un attīstības ietekmējošais faktors tiek minēts klīniskā mācību vide. Apmierinātība ar studiju laikā nodrošināto mācību un klīnisko vidi var atstāt nozīmīgu iespaidu uz turpmākās karjeras attīstību un izvēli, kā arī apmierinātību ar darbu. Tās prasmes, kuras tiek attīstītas studiju laikā, iesakņojas studentā un var izpausties attīstot profesionālo karjeru.

Klīniskās prakses māszinību studentiem ir svarīgas vairākos aspektos un raksturojas kā neaizvietojs māszinību izglītības elements (Tanner, 2006). No izglītības viedokļa, klīniskā mācību vide ir vieta, kur tiek pielietotas, izstrādātas

un integrētas prasmes, zināšanas un attieksmes, kas izstrādātas mācību programmas teorētiskajā daļā (Newton et al., 2010). Vairāki pētījumi atklāj, ka klīniskās prakses pieredze var ietekmēt māszinību studentu attieksmi pret turpmāko darba vietas izvēli (Abbey et al., 2006, Happel & Platania-Phung, 2012, Happel & Gaskin, 2013; Bjørk et al., 2014). No studentu skatu punkta klīniskās prakses izraisa gan stresu (Timmins & Kaliszer, 2002), gan gandarījuma sajūtas (Hartigan-Rogers et al., 2007), un tās uzskata arī par svarīgāko māsu izglītības daļu (Myrick et al., 2006). Absolvējušās māsu apgalvo, ka, visticamāk, meklēs darba vietas tur, kur viņām bija pozitīva pieredze mācību klīniskās prakses laikā (Courtney et al., 2002, Edwards et al., 2004), tādēļ svarīgs uzdevums ir nodrošināt labu klīnisko mācību vidi visās veselības aprūpes iestādēs, kuras izmanto kā mācību prakses vietas.

Studiju programmas ietvaros, klīniskās prakses ir būtiska sastāvdaļa, kas dod iespējas lekcijās apgūto izmantot klīniskā vidē un pieredzēt dažādus ar māsu darbu saistītus aspektus. Klīniskā vide arī kalpo, lai studentus socializētu profesijā un veicinātu profesionālās lomas attīstību.

Studentu profesionālā socializācija *Process of student professional socialization*

Klīniskā apmācība tiek uzskatīta par sarežģītu procesu, kas sastāv no kognitīvo, afektīvo un psihomotoro prasmju integrēšanas. Klīniskā apmācība ļauj studentiem integrēt teorētiskās un klīniskās prasmes, kuras nepieciešamas pacientu problēmu risināšanā, kā arī izmantot kritisko domāšanu, radoši un profesionāli aprūpēt pacientus. Studentiem ir arī jāapgūst profesionālās vērtības un identitāti, izmantojot socializāciju.

Socializācija ir process, kurā cilvēks apgūst sabiedrībā pieņemtās vērtības un normas, sociālo pieredzi un zināšanas, pateicoties tam viņš kļūst par pilntiesīgu un aktīvu sabiedrības locekli (Комаров, 2003)

Veselības aprūpes speciālistu socializācijai var būt divi aspekti. Organizatoriskā socializācija ietver iekļaušanos organizācijas struktūrā, uzturot kontaktu ar kolēģiem, apgūstot organizācijas kultūru un praktiskās vides formālos un neoficiālos noteikumus. Profesionālā socializācija ir vērtību kopums un profesijas kultūras internalizācija (Zarshenas et al., 2014). Turklāt profesionālā socializācija ir process, kurā studenti attīstās kā profesijas pārstāvji, internalizē savas profesijas vērtības un izrāda šīs vērtības ar savu uzvedību (Gaberson et al., 2014). Šis process ietekmē gan karjeras izvēli, gan nodomu palikt izvēlētajā darbā (Day et al., 2005). Profesionālā socializācija sākas studiju pirmajā dienā un turpinās, kad studenti absolvējuši un ienāk darba tirgū. Pedagogi, mācībspēki, mentori, kā arī pacienti un viņu ģimenes, var kļūt par socializējošiem aģentiem (Chitty & Black, 2011). Attieksme pret aprūpi var pāriet no pozitīvas uz negatīvu

caur profesionālās socializācijas procesu, kas ietekmē apmierinātību ar darbu un profesijas saglabāšanu (Mackintosh, 2006).

Profesionālā identitāte ir sociālās identitātes forma, piederības izjūta noteiktai profesijai, profesionāļu lokam, kurā izpaužas spēja pilnveidoties un mainīties kā profesionālim, spēja izjust šīs profesijas atšķirību un vienreizību citu profesiju vidū, kā arī spēju palikt saskaņā ar sevi un savu profesionālo darbību, neskatoties uz vides pārmaiņām un to ietekmi. Profesionālā identitāte attīstās no efektīvas profesionālās socializācijas (MacLellan, Lordly, & Gingras, 2011; Mooney, 2007), un profesionālā socializācija ir efektīvas prakses pamats (Perry, 2009). Māsas profesionālā identitāte veidojas no vērtībām, un tā ietver gan indivīda pašvērtējumu kā mācai, gan māsas tēlu, ko projicē citos.

Profesionālās vērtības, kas ir viens no būtiskiem profesionālās socializācijas elementiem, ir panākumu atslēga praktizējošajai mācai, jo tās veido pamatu profesionālai uzvedībai (Chitty & Black, 2011). Vērtības tiek definētas kā cilvēka dzīves pamatprincipi, kas motivē rīcību, darbojas kā standarti, lai novērtētu un pamatotu rīcību, un kas tiek apgūti gan socializācijas, gan arī unikālās mācību pieredzes ceļā. Daži pētījumi liecina, ka esošās vērtības var ietekmēt karjeras izvēli. Vairāki autori ierosina, ka māszinību studentiem savā karjeras izvēlē jāvadās no tā, vai viņu personiskās vērtības sakrīt ar profesijas vērtībām (Adams et al., 2006).

Secinājumi *Conclusions*

Veselības aprūpes sistēma visā pasaulē saskaras ar veselības aprūpes speciālistu trūkumu. Starp visām veselības aprūpes profesijām māsu profesijā ir vislielākais darbinieku trūkums.

Profesijas izvēle ir komplekss un daudzfaktoru lēmumu pieņemšanas process, ko var ietekmēt dažādi faktori. Literatūras apskats parāda, ka māszinību studenti savus karjeras lēmumus analizē un apzina jau pirms dokumentu iesniegšanas konkrētā izglītības iestādē, balstoties uz personiskās intereses faktoriem un viņu vēlmi palīdzēt citiem, iepriekšējo pieredzi veselības aprūpē, akadēmiskajiem rādītājiem, darba perspektīvām, praktiskajiem faktoriem un faktoriem, kas saistīti ar sociālo ietekmi.

Kā nozīmīgs māsu karjeras attīstības ietekmējošais faktors tiek minēta klīniskā mācību vide. Klīniskās prakses raksturojas kā neaizvietojs māszinību izglītības elements. No izglītības viedokļa, klīniskā mācību vide ir vieta, kur tiek pielietotas, izstrādātas un integrētas prasmes, zināšanas un attieksmes, kas izstrādātas mācību programmas teorētiskajā daļā un klīniskās prakses pieredze var ietekmēt māszinību studentu attieksmi pret turpmāko darba vietas izvēli.

Klīniskās prakses laikā studenti apgūst profesionālās vērtības un identitāti, izmantojot socializāciju. Studentam veiksmīgi iekļaujoties profesionālās socializācijas procesā un attīstot to, tas var pozitīvi ietekmēt gan karjeras izvēli, gan nodomus palikt izvēlētajā darbā.

Summary

There is currently a shortage of medical staff, which is particularly high for nurses in the health care field. Literature review brings information about several key factors influencing the career choice and perceptions towards nursing as a future profession among students.

Nursing students make their career decisions from a combination of personal interests in health care and their desire to help others as well as career decision is affected by prior healthcare exposure, academic performance, job prospects, practical factors and social influences. Important impact of clinical environment on work place choice in future as well as professional socialization has been defined.

Understanding of nursing students' career decision-making process and this decision impact factors gives a possibility to education delivers and clinical practice organisers to improve environment of studies and work environment. The quality of education provided and compliance with the criteria are topical issues that are becoming more and more attention. By identifying impact factors on profession choice and improving certain factors it becomes possible to trigger more nurses choose and stay in medical care field.

Literatūra References

- Abbey, J., Abbey, B., Bridges, P., Elder, R., Lemke, P., Liddle, J., & Thornton, R. (2006). Clinical placements in residential aged care facilities: the impact on nursing students' perception of aged care and the effect on career plans. *The Australian Journal of Advanced Nursing*, 23, 14–19.
- Adams, K., Hean, S., Sturgis, P., & Macleod-Clark, J. (2006). Investigating the factors influencing professional identity of first-year health and social care students. *Learning in Health and Social Care*, 5 (2), 55–68.
- Al-Kandari, F. H., & Lew, I. (2005). Kuwaiti high school students' perceptions of nursing as a profession: implications for nursing education and practice. *Journal Nursing Education*, 44 (12), 533–540.
- Al-Kandari, F. H., & Lew, I. (2005). Kuwaiti high school students' perceptions of nursing as a profession: implications for nursing education and practice. *Journal Nursing Education*, 44 (12), 533-40.
- Bjørk, I. T., Berntsen, K., Brynildsen, G., & Hestetun, M. (2014). Nursing students' perceptions of their clinical learning environment in placements outside traditional hospital settings. *Journal of Clinical Nursing*, 23 (19-20), 2958–2967.
- Briggs, S. (2006). An exploratory study of the factors influencing undergraduate student choice: the case of higher education in Scotland. *Studies in Higher Education*, 31 (6), 705–722.
- Brodie, D. A., Andrews, G. J., Andrews, J. P., Thomas, G. B., Wong, J., & Rixon, L. (2014). Perceptions of nursing: Confirmation, change and the student experience. *International Journal of Nursing Studies*, 41 (7), 721–33.

- Chitty, K. K., & Black, B. P. (2011). *Becoming a nurse. Professional nursing: Concepts and challenges (6th ed.)*. Maryland, WV: Saunders Elsevier.
- Courtney, M., Edwards, H., Smith, S., & Finlayson, K. (2002). The impact of rural clinical placement on student nurses' employment intentions. *Collegian: Journal of the Royal College of Nursing, Australia*, 9, 12–18.
- Day, R., Field, P., Campbell, I., & Reutter, L. (2005). Students' Evolving Beliefs about Nursing: From Entry to Graduation in a Four-Year Baccalaureate Program. *Nurse Education Today*, 25 (5), 636–43.
- Dal, Ü., Arifoğlu, B., & Razi, G. S. (2009). What factors influence students in their choice of nursing in North Cyprus? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1 (1), 1924–30.
- Drenkard, K., Swartwout, E., & Hill, S. (2002). Nursing exploration summer camp. *Journal of Nursing Administration*, 32 (6), 354–62.
- Edwards, H., Smith, S., Finlayson, K., & Chapman, H. (2004). The impact of clinical placement location on nursing students' competence and preparedness for practice. *Nurse Education Today*, 24, 248–255.
- Gaberson, K. B., Oermann, M. H., & Shellenbarger, T. (2014). *Clinical teaching strategies in nursing (4th ed.)*. New York, NY: Springer.
- Gallagher, J., Clarke, W., & Wilson, N. (2008). Understanding the motivation: A qualitative study of dental students' choice of professional career. *European Journal of Dental Education*, 12 (2), 89–98.
- Hadley, M. B., Blum, L. S., Mujaddid, S., Parveen, S., Nuremowla, S., & Haque, M. E. (2007). Why Bangladeshi nurses avoid 'nursing': Social and structural factors on hospital wards in Bangladesh. *Social Science & Medicine*, 64 (4), 1166–77.
- Hayes, B. W., & Shakya, R. (2013). Career choices and what influences Nepali medical students and young doctors: a cross-sectional study. *Human Resources for Health*, 11 (1), 5.
- Halperin, O., & Mashiach-Eizenberg, M. (2013). Becoming a nurse – a study of career choice and professional adaptation among Israeli Jewish and Arab nursing students: a quantitative research study. *Nurse Education Today*, 34 (10), 1330–1334.
- Happel, B., & Gaskin, C. J. (2013). The attitudes of undergraduate nursing students towards mental health nursing: a systematic review. *Journal of Clinical Nursing*, 22, 148–158.
- Happel, B., & Platania-Phung, C. (2012). Mental health placements in a general health setting: no substitute for the real thing! *Journal of Clinical Nursing*, 21, 2026–2033.
- Hartigan-Rogers, J. A., Cobbett, S. L., & Amirault, M. A. (2007). Musie-Davies ME. Nursing graduates' perceptions of their undergraduate clinical placement. *International Journal of Nursing Education Scholarship*, 4, 1–12.
- Yeager, S. T., & Cheever, K. H. (2007). A residential nursing camp program: Effects on adolescent attitudes toward nursing careers. *Journal Nursing Education*, 46 (10), 452–9.
- Keshishian, F. (2010). Factors influencing pharmacy students' choice of major and its relationship to anticipatory socialization. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 74 (4), 75.
- Larsen, P., McGill, J., & Palmer, S. (2003). Factors Influencing Career Decisions: Perspectives of Nursing Students in Three Types of Programs. *Journal of Nursing Education*, 42 (4), 168–73.
- Liaw, S. Y., Wu, L. T., Holroyd, E., Wang, W., Lopez, V., Lim, S., & Chow, Y. L. (2016). Why not nursing? Factors influencing healthcare career choice among Singaporean students. *International Nursing Review*, 63 (4), 530-538.

- Mackintosh, C. (2006). Caring: The Socialization of Pre-Registration Student Nurses: A Longitudinal Qualitative Descriptive Study. *International Journal of Nursing Studies*, 43 (8), 953–62.
- MacLellan, D., Lordly, D., & Gingras, J. (2011). Professional socialization in dietetics: A review of the literature. *Canadian Journal of Dietetic Practice and Research*, 72 (1), 37-42.
- Myrick, F., Phelan, A., Barlow, C., Sawa, R., Rogers, G., & Hurlock, D. (2006). Conflict in the preceptorship or field experience: a rippling tide of silence. *International Journal of Nursing Education Scholarship, Volume 3, Issue 1, Article 6*.
- Mooney, M. (2007). Professional socialization: The key to survival as a newly qualified nurse. *International Journal of Nursing Practice*, 13, 75–80.
- Newton, J. M., Brian, C. J., Ockerby, C. M., & Cross, W. M. (2010). Clinical learning environment inventory: factor analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 66 (6), 1371–1381.
- Norman, K. M. (2015). The image of community nursing: implications for future student nurse recruitment. *British Journal of Community Nursing*, 20 (1), 12–18.
- Perry, B. (2009). *More moments in time: Images of exemplary nursing*. Edmonton, AB: AU Press.
- Price, S. (2009). Becoming a Nurse: A Review and Synthesis of Qualitative Research on Socialization to the Nursing Profession. *Journal of Advanced Nursing*, 65 (1), 11–19.
- Rezaei-Adaryani, M., Salsali, M., & Mohammadi, E. (2012). Nursing image: An evolutionary concept analysis. *Contemp Nurse*, 43 (1), 81–9.
- Tanalp, J., Ilguy, D., Dikbas, I., & Oktay, I. (2012). Demographic profile and future expectations of students enrolled in a Turkish private dental school. *Journal of Dental Education*, 76 (6), 800–809.
- Tanner, C. A. (2006). Thinking like a nurse: a research-based model of clinical judgment in nursing. *Journal of Nursing Education*, 45 (6), 204-11.
- Timmins, F., & Kaliszer, M. (2002). Aspects of nurse education programmes that frequently cause stress to nursing students: fact-finding sample survey. *Nurse Education Today*, 22, 203–211.
- Whitehead, E., Mason, T., & Ellis, J. (2007). The future of nursing: career choices in potential student nurses. *British Journal of Nursing*, 16 (8), 491–496.
- Wu, L. T., Low, M. M., Tan, K. K., Lopez, V., & Liaw S. Y. (2015). Why not nursing? A systematic review of factors influencing career choice among healthcare students. *International Nursing Review*, 62 (4), 547–562.
- Zarshenas, L., Sharif, F., Molazem, Z., Khayyer, M., Zare, N., & Ebadi, A. (2014). Professional socialization in nursing: A qualitative content analysis. *Iranian Journal of Nursing & Midwifery Research*, 19 (4), 432–438.
- Комаров, М. С. (2003). *Социология. Учебное пособие для студентов вузов*. Издательство: Аспект Пресс.